

ACC. N:R M. 8267:1-50.

Landskap: *Skåne* Upptecknat av: *Emil Jönsson*
Härad: *Luggude* Adress: *Hornborg*
Socken: *Högåns* Berättat av: *Densamme*
Uppteckningsår: *1942* Född år *1861* i *Väsby by.*

Tjälrbibliografi fr. Högåns (forts. fr. M. 8015.)

Forts. M. 8374.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R. M. 8267:1

Landskap: Skåne
 Härad: Luggude
 Socken: Höganäs
 Uppteckningsår: 1942

Upptecknat av: Emil Jönsson
 Adress: Hornsborg
 Berättat av: Ds.
 Född år 1861 i Wäsby ley

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Fortsättning om Höganäs.

Men om Benstätt berättades att han på många andra platser prövat gamla sägners skattgömmor. Historier som dock kunna omnämas en annan gång. I första början då järnvägen Helsingborg Höganäs kom i bruk blev det genast ett dumt påhitt, att det skulle vara två stationer. Höganäs Övre, närmast Ryd och Höganäs Nedre, vid gamla fiskeläget Höganäs, der också i den tiden, var det mesta folket och bebyggelsen betydligast. Det ställdes så till, att när tåget gått till Höganäs Nedre så backade det omigen till Höganäs Övre, ty lokomotivstallar och magasin

Skriv endast på denna sida!

funnas ej vid "Nedre". Den som lörte biljett till Höganäs, kom endast till Höganäs Övre och måste lösa ny biljett till Nedre, ända der inte var någon station. Gästgiveri skulle enligt gammal förordning 1560 från Erik fjortonde tid, finnas vid allmänna vägar, två mil emellan varje gästgivarergård. Kungl. Maj:t fastställde 1801 att skjuts-lag och gästgiveri skulle finnas i Höganäs. Nödiga byggnader uppsattes av stenkolsverket (bolaget) Av Väsby socken blevo de byar inom en halv mils avstånd från Höganäs, skyldiga att i tur skjuta för resande, orot ersättning, samt befriade från en gammal lag, att de skulle skaffa kol till Fullens fyr, samt ävens frias från Feringe skjutslag med avdrag 12 skilling för Persns helt mantal och 8 skilling för Frälsers helt mantal. Byarne tilldelade voro: Brandstorp

Bushöv, Långaröd, Esperöd, Ornakärr, Bräcke,
Ingelsträde, Hilstofta, Tjöröd, Mäarp, Hultabo,
Blöninge, Gössarp, Väskly, Lönskog och Höganäs.
Fyra hästar kunde utbudas för varje helt man-
tal och mantalen inom uppräknad byarne an-
sågs vara trettio. Men längre fram i tiden, blev
skjuts-skyldige överens om att leja en skjuts-
sare på Höganäs, som alltid stod till resandes
förfogande med 2 par hästar, och ända senare
kom hela "skjuts-entreprenaden" att övergå på
staten. Den byggnad som sedan kallades för
"tullkammaren" var en som hette Pitter Leonard
Bergström den förste gästgivaren till 1822, då
gästgiveriet flyttades till Ryd och den förra
blev använd till tullkammare. Den byggnad-
en på Ryd var den sedermera disponent-
byggnaden. Under denna tid uppsatte en enskild
sån sjö-kapten Jöns Wästerberg ett värdshus

tills han dog 1846, men hustrun hans hette
Cecilia Sjunberg fortsatte rörelsen, tills gäst-
giveriet åter flyttades till Höganäs, på sin nu-
varande plats. Theodor Füllman fick 1831 rätt-
ighet i ett efter en eldsvåda nyuppfört hus,
som gästgivare och är gästgivaregården på
samma plats ännu. Sedan dess har gästgiva-
riet innehafts av en svenskamerikan som hette
Pjurstrom och derefter av en Sleisvig-Holstei-
nare som hette Henrike Wilhelm Schreitz. Denne
byggde ett teaterhus vid sidan om gästgivaregår-
den. I början av 18-hundratalet (1801) inrättades
en postbefordran fyra gånger i veckan, från
Helsingborg till stankolsbolaget, men före 1850
fanns icke postkontor, men post lades in i en
handels-butik i förhoppning att någon komme
och frågade efter den och vid 1870-talet var ett
postkontor i en undan gömd vä, bakom kontors-

Byggnaden, norr om gamla torget. Den förste
postmästarens var en gammal, mycket arg
man som hette Grönlund, som efterträddes
av en som hette Hammarqvist. Men fram
på 1870-talet gick post-diligens varje dag och be-
fodrade ävenledes persontrafik. Att börja med
kostade tur och retur 1 krona, men snart 1,50 och
om jag minns rätt höjdes det ytterligare, men
postföraren Ola Jönsson "Ola post", som han van-
ligen kallades, skaffade sig en stor Charabanc
vagn der det kunde sitta 9 personer utom kusk
och. Han hade 2 par hästar och dräng, så att de
förde var sin dag om de så ville. I varje fall
byttes om hästar, så att de samma fingo gå
för jämt. En mängd ärende fick han upp-
drag från befolkningen, vilka säkert blev
utträttade i Helsingborg. Men så 1885 övertog
järnvägen postbefordringen. Ola post, måste

6.
flytta sin gård, för järnvägen kom att gå rakt
igenom hans hus. Jag vill ondnas han fick tio
tusen kronor för han skulle flytta gården, en-
dast omkring 50 alnar. Höganäs församling
utvidgade sig mer och mer in på område inom
Väsby socken. I slutet på 1800-talet hade Höganäs
stenkolbolaget inköpt så många hemman
från Hustofta, Tågalycka, Tottenburg och Tuna
-pralycka, att Höganäs arbetare-bostäder byggdes
endast 50 meter ifrån Väsby prästgårds hus
och gräns, och ett lageri för arbetarnes bruk, var
så nära prästgårdens halmtäckta lagär, att
förbud sattes, för att elda der, när vinden
var åt det hållet, emot prästgården. Vidare
gränsade gruvans församling även till
Kilockaregården i Väsby. Således har kyrkan
i Väsby kommit att stå i utkanten på
socknen alldeles till byvägen, då arstämnet.

å andra sidan är nära en mil långt. Men förmodligen utvälgjer Höganäs socken, en del av dessa jordar, så att de ej komma att höra till Höganäs stad. En tid hade gruvebolaget i Höganäs arrenderat Wäsley Klockaregård, på 1890-talet och Wäsley n:o 3 Backagården 1/2 mil från Höganäs, på 1860-talet. År 1870 bodde en gammal man som hette Nils Nyman, vid Becket, som den delen av bebyggelsen vanligen kallades, som var belägen längst borta ifrån "Ryd". Denne man var en slags poet, som skrev minnes-vers och "rim", vid högtidliga tillfällen, såsom bröllop, födelsedagar, m. fl. och slutligen utgav han sina dikter och sina levnads-memorier i en upplaga, som han sökte själv sprida genom kringvandrande i gruvans och Wäsley-församlingar. Men många tyckte att det var för högt pris, med 3,50 kronor, och gick

således handeln trögt. Priset reducerades, och
gubben led kännbar förlust och hängde sig.
Feddernera såldes hans bok hos diverse handlare
för 25 öre exemplar. Han hade utlovat ett andra
band, men derav blev intet och inte heller har
som dess någon "grupp" hörts av. Egen namn
icke som namn som funnos på, dels hela
släkter och dels enskilda personer, på 1860 och
70-talen, men som jag kände i Höganäs.

Appel - hästekötare	Bergström - kolhuggare
Amberg - En släkt kolhuggare	Bjerström - gästgivare
Ahlberg - En släkt kolh.	Blom - brukarbetare
Ahlström - Kontors skrivare.	Björk - murare, husar
Ashman - Bruksarbetare	Tänker - kolhuggare
Bogren - En släkt kolh.	Dahlgren - kolhuggare
Blottern - Kontors skrivare	Dahlström - Skollärare
Berggren - Kolhuggare	Dahl - hotellfru
Bergvall - En sl. brukarb.	Dåman - Ingeniör

Förstöring
i H. Ahlström-
Bogrens släkt-
ning 7]

Emberg - släktbruksarb.	Gullerandsson - apotekare
Ehn - bruksarbetare	Gollek - kolh. ej bekant
Ehnström - kolhuggare	Grön - kolh. lokomotivförare
Engelbrecht - kolhuggare	Gerne - handlande
Ellander - kolh. bondi	Mälar Grönfors - postmästare
Ekelund - länsman	Hallberg - sadelmak.
Ekelin - böckerlaggfärd.	Hollin - luffare
Ekelholm - målare	Hultberg - smed
Ervidig - kontorist	Hjälte - kolhuggare
Ferlund - läkare	Högsten - fiskare
Fredriksson - läkare	Högfält - snickare
Falberg - kolhuggare	Hämmar - handlande
Falkman - länsman	Holm - skollärare
Fyl - bagare	Holm - schakets-tim. man
Fris - handlande.	Kyllönan - konsul (bank. d)
Gregoroff - Ryss-kolh.	Kvistberg - bruksarbetare
Grönlund - skomakare	Küttiroff - ryss. kolhugg.
Goeko - ej bekant, kolhugg.	Promedyk - omtalad kolh.

Köler - omtalad, bruksarb.
 Kropp - kolhuggare
 Kull - bruksingeniör
 Lejonhuvud - disponent
 Luller - kolhuggare
 Lindström - bruksarb.
 Lundberg - bruksarb.
 Lindberg - skräddare
 Licorgo - bruksarb.
 Lindblad - bruksarb.
 Ljungberg - kopparslagare
 Lundgren - trädgårdsmäst.
 Massarone - kolhuggare
 Möller - skräddare
 Moberg - slägt. kolh. spel
 Modig - kolhuggare
 Malon - smed
 Morau - kolhuggare.

Vatt och Dag - ingeniör
 Nordstrand - bokbinderare
 Nymberg - bruksarbetare
 Nyman - bruksarbetare
 Pide - smed, handl, skeppstret.
 Palmqvist - stomakare
 Palm - bruksarbetare
 Park - slagtare
 Tyk - skeppare
 Pihl - hemmansäg. sergent.
 Rviding - en slägt kolh.
 Rvistberg - handlare
 Raab - glasbruksingeniör
 Rosengren - stomakare
 Roman - bruksarbetare
 Ruthenfält - bruksarbetare
 Trydström - en slägt bruksarbetare
 Säter - kolhuggare.

Lahlsten-bruksarb. musik.	Wihlborg-bryggare
Lohberg-bruksarbetare	Wetterling-äbbltsägde
Löderström-bruksarb.	Letterström-ingenjör
Tyloni-musikdirektör	Personer med vanliga
Trolin-kolhuggare	son-namn var ju alltid
Trofäst-kolhuggare	i pluralitet och jag på-
Tornblad-kolhuggare	räknar, att i den tid då
Tullkom-tullkontrollör	man var i sin krafts dag-
Ulfers-ingenjör	ar, kände jag och kunde
Ulfjält-bruksarb.	namngiva minst fem
Westerberg-gästgivare	tusen personer i vår, och
Walter-sjöman	gränsande socknar.
Wästerdal-tiggare	Auktions utropare
Wahlqvist-lokomot.för.	och marknadsbesök-
Wahlberg-kolhuggare	are kända troligen
Winsells bagare	ännu flera.
Wänsäll-bruksarb.	De kallade "öknamn"
Wittje-tegelbruksäg.	som Höganäs-folket

tilldelade varandra allt efter deras uppträdande eller egenheter av något slag, fann alltid elaka tungor på att göra sig lustiga över, isynnerhet nykomlingar, deras ord eller gärningar, eller utseende. Sådana öknamn fingo ofta medfölja den olycklige, icke alenast all hans tid, utan även hans barn och barnbarn, fingo upprettas med tilltal på öknamnet, som deras farfar, morfar eller föregångare fått. Vanligt var det ju de som kunde minst försvara sig, som fingo lida smälek av öknamn, men någon gång kunde det övergå på någon stor stark son eller släkting, som ej talde höra det mer än en gång, förre än det blev fråga om oppgörelse handkräftes. Men att lyfta med ett öknamn var nog en omöjlig sak, förre än själva tiden och glömskan bidrog dertill. Jag hågkommer från min barndom, många

öknamn som varit i bruk före min tid och som ännu ej glömts, och anser jag det icke tjenligt att här omnäma dem, ty då skola de ju fortpara möjligen ännu längre, till släkters förargelse. Landsvägen som går från Högenäs emot Kullen, och som nu kommer att bli en storgata, den har i tiden blivit anlagd på ett gäddomligt sätt, troligen derav att den lagits ut der innan enskiptet. Emellertid kom böndernas ägor i Sjöröds by, att räcka över landsvägen och ut så der 30 a 40 alnar vid andra sidan emot sjösidan (Öresund), der strandmarkerna till andra byar i "Norra Markelaget", tog vid, och räckte ned till "sjön". Men vid gränsen emot strandmarkerna var lagt en dubbelstenmur, och blev således en öppen landsträckning emellan denna stenvägg och landsvägen. Denna land-tunga kallades för

"Bremsan" och ville somliga förklara att stensmuren lagts så långt ifrån landsvägen, för att inte snön skulle bliva på vägen, utan stanna vid gårdgården. Men så omedelbart utmed stensmuren, på den från landsvägen emot sjön vända sidan, måste vara en väg, ty der var bebyggelse av arrendatorer, som hade var sin lilla bondgård, och inte hade rättighet att komma fram över Bremsan, emellan gårdgården och landsvägen. Men denna väg, för småbönderna, var en usel halv väg, med vattengölar och sand-tuvor, och så smal, att inte två åkdon kunde mötas der, utan på vissa ställen. På sådant sätt har uppkommit två parallellt löpande vägar, med endast ovan-nämnda jordrensor emellan, och sträckte sig detta förhållande nära en halv mil, från bruket i Höganäs, till Bräcke i Brunnby socken. Efter hand har byggts många

hus på Remsan, som tycktes vara passande plats för bebyggelse. Höganäs tivoli, som var en disponent Sjökrona, i ordning ställt, vid "Brors Backes" schakt, var ett åkerfält emellan landsvägen och Långaröds gräns. Området omfattade omkring fyra tunnland och inhägnades med hagtom, på när västra sidan av området, der en brant skärning i själva tivoli-bunken, var uppmurad till fem a sex alnars höjd, av en slags sandstensblock av samma sort som en stor del varav arbetarbostäder uppförts. Varje söndagskväll klockan fem till tio, utförde en blåsett dans-musik i en stor dans-sal, der i samma hus äro alla slags drycker, utom brännvin, konjak och punsch, serverades. Huset var i två våningar i halva sin bredd, med balkong ut över nedre paviljongen, in under. Vid sidan om tivoli, kallades den östra åkern för "tivolivången".

och uppläts i några år till nöjesfält vid oktober-
marknaderna i Höganäs. Det första lantbruks-
möte som hölls i Höganäs 1884, hade kreaturen
uppställda på "Tivoli-vången". Ingången till ut-
ställningen gick över "Tivoli-bron" över kanalen
och igenom en murad port av Långaröds och Dan-
hults tegel, för vilken en öppning i hörnehäck-
en gjordes. Jag ihågkommer ännu, att strax innan
porten gick en tiggare på två träben och blä-
sta visseltoner liksom en Canariefågel. Han inbill-
ade folk att han endast begagnade ett gräsblad
dertill, som han också drog ut ur munnen och
visade. Alla ömkade sig över honom, då han gick
på två träben och 50 öringar och kronor, förmågen
regnade i hans framtränkta hatt, utan att
någon kom att tänka på den stora humbug
som den luriga ären bedrere. När jag sedan tänk-
te efter, så hade han en vid kappa på, och en

rätt stor utstående ryggskut, så han hade endast
beundit öfver benen och de stylta-trä benen på
surrade för att förtjena pengar på folkes beann-
hertighet. Ingen kände heller vem han var, eller
var han kommit ifrån. Men jag hörde ej heller att
sågon polis undersökt honom, ty polisen, så väl som
alla andra människor, hade annat att tänka på
i de dagarna. Det varade ej många år derefter, för
än hus vid hus uppfördes i Tivoli-vången, och i slut-
tet på förra seklet, hade bebyggelsen redan över-
skridit Långaröds-gränsen och en hel stadsdel
vuxit upp i omedel^{bar} närhet av Höganäs församling.
Inom staden Höganäs kommer sålunda att be-
finnas icke mindre än tre tegelbruk, der tegel
brännes. Huruvida asktegel tillverkas, vet
jag icke, men den endast pressades. Dessa tre
tegelbruk äro Långaröd, Bruket, der äro två kär-
glabriken använder gäsvleran, den s. k. "eldfast" leran,

och Magretebergs tegelbruk, norr om Höganäs,
vid Fjöröd. Det senast nämnda, hade i slutet
på förra seklet en ofantlig lergräv, med flera
väder-turbin-pumpar för densamma's torrlägg-
ning. Detta tegelbruk kallas också för "Tyska-
bruket" därför, att en tysk, som hette Veltje, har
anlagt det omkring 1850, kom sedan efter ägarens
död att höra till Höganäsbolaget. I Långaröd, för-
sökte dåvarande ägaren tömma ut vattnet
genom att borra hål i lergravens botten och
på sådant sätt leda vattnet ned i kolgruvan.
Hans tilltag observerades och blev förbjudet av
gruvbolaget, så att endast ett borrhål på några
meter blev borrarat. Men det behövdes icke mer,
ty vattnet gick ner i underjorden, och ingen men-
niska kunde upptäcka att det kom i gruvan.
Troligen gick vattnet i någon öppning i sandstens-
lagren. För att inte hålet skulle bli fyllt med

gyttja, så sattes en propf i, om vintern, och togs
opp på våren igen, när tegelverksarbeten skulle
begynnas. Detta gick bra i flera år. Men så en
vår, kunde propfen icke ertagas, antingen därför
att i djupa vattnet, den icke kunde återfinnas, el-
ler att den satt så hårdt, att den ej kunde lossas,
Att med vantiga handpumpar, tömma berggraven,
var ett långsamt göromål, varföre ägaren kom
till mig och beställde en s. k. "snäcka", att dra
opp vattnet med. Detta slags uppfodringsverk,
bestod av en kedja av träled, som gick över två
hjul och in nere i från i en fyrkantig trätrum-
ma. På varje led skulle vara en träbricka
som lätt passas i bräd-trumman. Hundratals så-
dana brickor i hastig rörelse uppåt i trumman,
taga så vattnet för sig opp på marken och av-
rinner. En vanlig tröskverks-vandring, med
ett par hästar, driver hjulen på vilka träkedjan

löper, den ena delen ovanpå trätrumman tills
den nere i vattnet går in i trumman. På detta
sätt kunde en stor smörgelgrav tömmas på ett
par dagar. Men tegelmästaren fann dock
att sätta proppen så att den kunde återfinnas,
vara ändå onakligare än att driva hästarna runt
ett par dar. I Höganäs har hållits mark-
nad på gamla torget ifrån 1850-talet en gång i
månaden, men varje lördag var matvarumark-
nad. Men de mera anmärkningsvärda av dem
alla, var de två marknader varav den ena siste
lördagen i april, och den andra sista lördagen i
oktober. Dessa marknader hade sin särskilda
betydelse derigenom, att de just inträffade då, en-
ligt den då gällande tjänstehjorns-stadgan, att
alla tjänare skulle antingen sluta eller begynda
sina tjänster. Vår marknaden var dock av mün-
dre betydelse, i jämförelse med oktobermarknaden.

Den senare var i egentlig mening, en stormarknad,
och i den tiden, till och med större och mera bety-
delig, än antingen Helsingborg eller Engelholm.
Även betydlig kreaturs-handel förekom under de
förste årtionden, men upphörde slutligen omkring
1780. I huvudsak skulle oktobermarknaden kunna
liknas vid Kiviks marknad i Christianstads län,
vid den tiden. Allt kunde man få köpa där i Hög-
näs marknad, som dock alltid, av ortsbefolk-
ningen kallades "Fryds" marknad. Allt, så när
som krent, kunde den dagen köpas. Det torde
 varit detta som lockade dit, från arslägna trakters
folk från hela Skåne och även från Halland och
Blekinge. Den oktobermarknaden i Högås,
var ju tillika en stor högtidsdag, i synnerhet för
tjenare, som hade då sin frivecka, varför den
dagen också av dem benämndes "fri-vecko-lördag".
Alltid skulle något klädesplagg, eller grannlät

av något slag köpas såsom marknadsminne.
Wad som stod först på listan i detta hänseende,
under årtalen mellan 1870 och 1890, var de bro-
lige mångfärgade ylle-hals-dukarne, för den
onarlige befolkningen och vackra tubudkläden
för den kvinnliga. Därföre och de på torget uppstäl-
de krämabodarne, voro alldeles överhängda av
dessa varor. Trängseln var så stor, i gatorna mell-
an dessa bodar, att enan fick stå i kö lönga mi-
nuter, eller avnåga sig fram med styrka.
Man kunde vara säker på, att efter varje stormar-
snad, få spörja om en hop tjuvarbedrifter och
lylle-äventyr. Gruvbolaget hade visserligen, ^{Den polis} samt
läns-mannen, och fjärdings-mannen i Käsby, so-
ken, gingo på plattan, men betydde intet stort in-
träng i tjuvarnes förhåvande. Publikens roade
sig mycket om de gingo vara med om att fånga
flekttjuvar. Men oftast överlistade tjuvarne sina

förföljare. Till och med kunde en tjuv, rappa
lörsen från fruntimmer och lämna dem till lek-
om stående kompanjoner, så att när hövaren greps,
om armen genast, så hade han ingenting och måste
släppas. Som även fylle kunde fås att köpa, några
timmar å både för- och eftermiddag, så blev en stor
del marknadsbesökande rusiga. Som ordnings-
makten helst ville låta de fulle drängarne själva
transportera sig från platsen, så satte de inte gär-
na någon i "fönkan", utan om personen blev ligg-
ande redlös på gatan, eller tillstälde slagomål, eller
stulit. En orsak var, att arrestlokalen var dels
dålig och dels, eller huvudsakligast, så liten, att mer
än ett par personer kunde rymmas knappast på sam-
ma gång. En egendomlig syn, utgjorde då bond-
drängarne, när de gingo hem, från marknaden,
med sina långa halsdukar, knutna, en enkel knut,
och hängande, fladdrande tvärs över vägen. Efter

mörkrets inbrott, långt ut på natten, fortfor deras visors skral genljuda genom byarna. De allra fleste bond-drängarne i Fullasockmarne på den tiden, och likaså pigorna, voro från Halland.

Ring-apparaten till Högabärs första kyrka, bestod av två fritt hängande stål-stänger, på vilka slogs med klubbor, fastsittande vid midten på stängerna, och rycktes med korta rep, att röra sig. Dessa klubbor voro i fast vinkel förenade så att då den ena klubban drogs nedåt, så drogs den andra uppåt och tvärt om varelvis. Bilden vid stämde, visar blott den ena av stängerna, ty den andra var alldeles likadan, men av en klenare ljud eller högre ton. Stålstängerna voro upphängda i den tornlika byggnaden, eller paviljongen på taket av den första kyrkan. Torn denna paviljongen alltid var fritt öppen för alla vindar, så hördes denna egendombiga ringring.

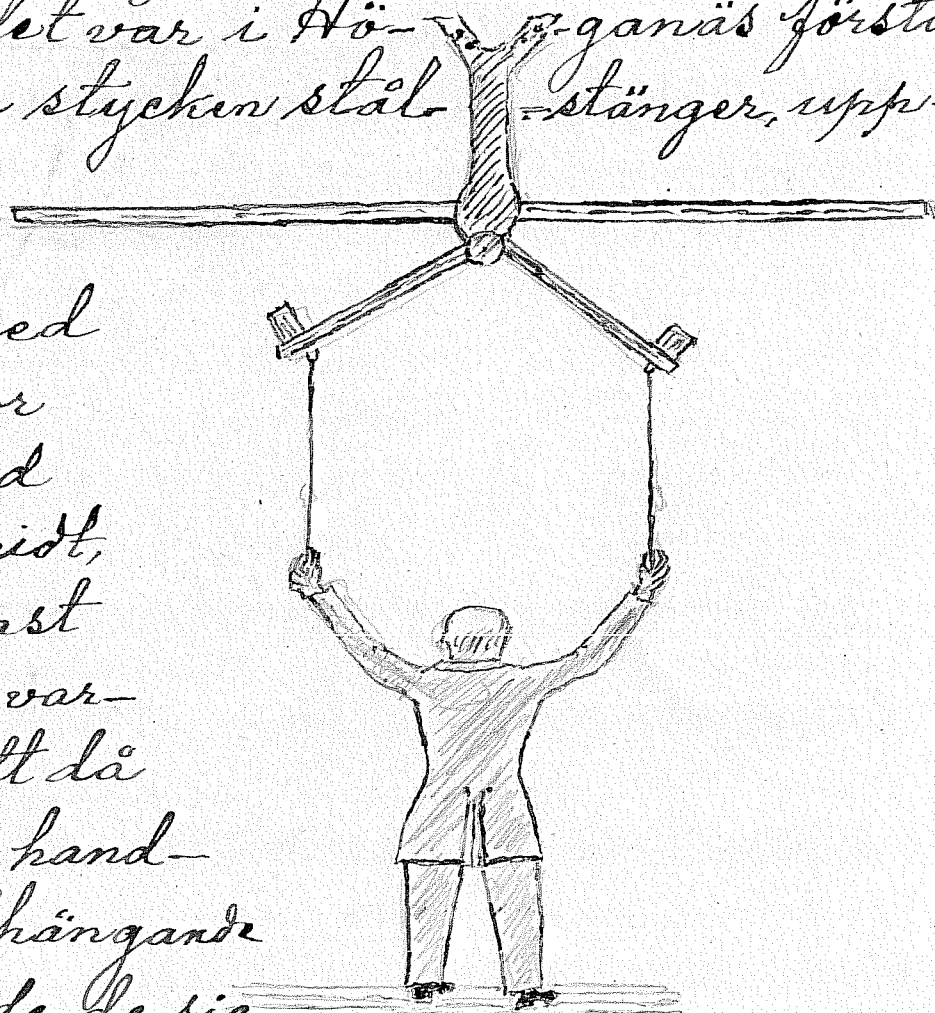
M. 8267: 25.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

25.

Widstående figur visar hurudan ring-
ställning det var i Höganäs första
kyrka. Två stycken stål-stänger, upp-
hängda
på midten

ansloges med
två klubbor
Fästade vid
stängens midt,
men i en fast
vinkel med var-
andra, så att då
man drog i hand-
taget i nedhängande
repet, så rörde de sig.



lika långt, eller ibland längre, än de store
klockorna i Wärsley kyrktorn, der murarne äro
två alnar tjocka, och endast ett lyhål på var
sida av tornet, och ibland öppnas ej de lyhålen
som äro mot vinden, utan endast vid lärsidan.
Lön Höganäs kyrka låg omedelbart utmed lands-
vägen, så kunde man ofta få se hur ringarne
arbetade. De som ringde, skulle passa på
vanligen så här: Bing — Bång BingBång — Bing
Bång — Bing BångBång — Bång. Den andre
ringaren vid den andre stängen värlade lika
dant, men de kunde aldrig efterhärma ett par
ringklockor, med en större och en mindre, och
det var väl den enda kyrkoringning av detta
slag, kanske i hela Sverige. Lön staden
Höganäs historia, i vad förut varit, nästan
helt och hållet sammanfaller med stenkols-
gruvas historia, så kan omnämnas, att oaktadt

gruvbolaget, i mångt och mycket gjort förbättringar för arbetarnes levnadsvillkor, särskilt på andra platser i landet, så igång-satte likväl arbetarne en strejk 1888 i sju veckor. De menade att det blev tull på brödsäden, ty då var det frihandlare och protektionister som stridd och de senare fingo då övertaget i riksdagen, så att det blev tull på införsel av spannmål och även på brödsäd. Det kunde ju arbetarne snart bota med begäran om löneförhöjning, men bolagets direktion svarade nej, och då blev det "strike". Allt arbete nedlades, med undantag av pumpverket och kreaturspassning. Jag uppmanade så många jag kom i beröring med, att besinna risken av att bli avskedad, eller av att gruvan nedlades. En av smederna J. Hultberg, upplyste mig om att det ginge inte så lätt att afskedas eller köra i krock, 1600 man. Men jag förestälde

dem, att om man passar en ko väl, så kan man
mjölka henne, om man slaktar jag henne så får jag
ej mer än köttet och huden, sen är det slut. Ja,
det gick bra de förste två a tre veckorna, och arbe-
tarna blevo visserligen förlejudna att hålla sam-
manträde på gruvas område, men de samlades
ute på vägarna på landsbyggen och voro säkra om
sin makt. Men arbetarnes hustrur fingo inga av-
lönings-pengar att handla för och snart ville inte
handlarna betro dem mera, på credit. Till slut
hänsköts saken till bolagets överdirektör, som
måste resa till Höganäs från England der han
bodde. Han var en gammal man, som jag tror het-
te Beskow. Han kom och uppmanade arbetarna
att återgå till arbetet, ty bolags-rörelsen bar sig
ej bättre, än att det hela måste nedläggas. Ef-
ter sju veckor föllo hustrurna om halsen på
sina män och blädo dem för Guds skull gå att anmäla

sig igen på kontoret, för inträde i arbetet. Och det föll dem in att återgå, och troligen några blivo avskedade av de som varit de som varit de värste strejk-agitatorerna. En familj minns jag som hette Tornblad, som flyttades bort genom avsked. Långt derefter gick en gammal Kolhuggare en Smälänning, gick en dag till disponenten och begärde sitt avsked, ty han hade blivit påsatt böter 30 kronor för han priskat en pojke, som bedt honom kyssa sig på ett ställe. Då blew Moberg rasande och pryglade pojken. "Jag skulle anhålla om mitt avsked", sade Moberg. "Nej, vad ska du med det," frågade disponenten. "Djävlan ta mi ska ja gå te sjön o sänke mi," svarade Karl Moberg. "Nej, svarade disponenten, du får inte något avsked och dermed måste Karl Moberg låta sig nöja och återgick till arbetet, men böta fick han. Men den 4 augusti 1909 utbröt storstrejk i hela

Sverige, och således även i Höganäs. Förbud för hotellerna att försälja spritdrycker, utfärdades och varade till strejkens slut, efter 10 veckor. Bestred hade lämnats den trettonde oktober, att arbetsvilliga, som ville anmäla sig hos respektive arbetschefer finge arbeta. Men nöden hade varit rätt stor, bland allt folk, men i synnerhet bland arbetarna. Vakten hade att ringa vid gruvorna och fabriker, i en klocka kl. fem om morgonen, kl. 8, kl. 12, kl. 1, kl. 5, kl. 5 och klockan 8 om kvällen. Men på 1890-talet blev kväll kl. 6 och de andra ringningarna något ändrade, och begynte kl. 6 om morgonen till 10 timmars arbets tid. Det fanns två stycken "välling-klockor"; en på bruket, och en på Ryd. Den klockan på bruket hade varit en av kyrk-klockerna i Vikens kyrka, och då den nya kyrkan 1826 blev färdig, har troligen den gamla klockan sålts till kolgruvan, och användes

på Bruket till omkring 1890-talet, då det blev ordnat med blå-signaler. På Ryd hade de också en "välling-klocka", som var klarare i rösten än Bruks-klockan. Tjänarne, ute på fälten, hörd jag ofta påstå, att Bruks-klockan sade: "Smålänning, blåvälling, smålänning, blåvälling och sur sill" (när den slog sista klang). I Ryd hade förut nämnde auktions-kopparn Bengt Persson, till sin syssla, att ringa i "välling-klockan", vid de tider som voro påsatta. Men så en natt, då Bengt Persson kom hem och var något rusig, så föll det honom in att han skulle ha en munter stund och se på folkets förskräckelse, varföre han behagade sig. I om natten att ringa i välling-klockan, av alla krafter. Detta, som tillika var brand-alarm, väckte ju upp hela församlingen och långt ut på landet. Alla människor skyndade ut, för att se, var elden var lös, men ingen fara var å. färde, men en

passande förargelse uppväcktes emot Bengt
Tersson, som icke kunde förlätas med mindre än
han blev avsett från ringningen med "välling-
-sklockan". I början av förra seklet, eller 1862, upp-
-sattes glasbruk vid Bruket i Höganäs. Der till-
-verkades ett slags svart-grönt glas, och gjordes
derav buteljer av egenomlig fason, med skålför-
-mig botten, att derur kunde drickas, som av en bägare.
Buteljehalsarne buktiga, med stark valk vid hals-
-en. Buteljerna voro mycket starka och fortforo att
-begagnas, nästan ända fram till slutet av seklet,
och torde möjligen ännu en och annan, finnas i
-behåll. Men år 1860 var ett nytt glasbruk uppsatt
och drevs av från Frankrike inkomne glasbläsare.
Jag minns en hette Cossey och en annan Chardon.
Då gjordes ett slags fönsterglas med buktiga, ut-
-åt vända ytor, som gjorde gardiner översflödiga,
då ingen kunde se in i hus med sådana fönster-
-rutor.

nemligen att se genom fönstren. Dessa vackrige
glasrutor, torde vara alldeles utrotade nu mera.
Glasverket nedlades av Lejonhuvud omkring år
1866. En friherre Raab var glasverksingenjör.
Om någon har intresse eller ro av att veta, hur
Höganäs och Ryd, samt Byrket, såg ut i den
tiden 1873, då kolbran bröt ut, så finner man
att de hygieniska bekvämligheterna, just gan-
ska mycket, bidrog till att farsoten, såhade
taga fart i ett samhälle, så nära de friska haf-
vindarne från Öresund. Då man kom in i
Ryd, den del av Höganäs socken, som var långt
från sjön, så måste man akta sig för att gå på
trottoarerna vid sidan om landvägen, ty de
voro så tätt besatta med "människo gödsel", dels
från arbetarnes barn och småbarn, dels från
de äldre, att man måste för säkerhets skull
hålla sig undt på väggen, men var det regnigt

eller snösmältning, så var landsvägen ofta endast en svart gyttja, utav spillt stenkol, som genom vagnshjul söndermalts till flera tum djupt. Visserligen fanns ett par gamla renhållningsgubbar eller gatsopare, men dessa kunno ej med över allt, och så nästa dag, var det lika sant med gödslingen igen. Ofta måste flera, med skyfflar försedda men skrapa ihop gyttjan och lägga gödseln på vagnar och köras bort med hästar. Detta var på framsidan av arbetarbostäderna, men på baksidan av bostäderna had de vardera ett litet kål-land. På detta hade de uppsatt avträdes-hus, ett svinahus ("svinahodda"), en kalbod och bränslor-hus, så någon kål eller grönsaks-podling blev der knappast plats till, i synnerhet som en askelunka och en svinagödselunka också inkräktade på utrymmet. Nästan alla arbetare-hushåll, hade svin, och till och med så

hade de sin egen svinförsäkrings-förening.
Jag minns särskilt en schakt-timmerman, som
hette Sven Holm, som var tillika svinslagtare och
föreståndare i svinslaget. Han hade så stora
händer, att då han grep om trynet på ett svin,
så behöfves ej surras sträck om trynet, ty vid svin-
slagt brukades annars sådant djurplågeri förr.
Likadana osnyggheter förekommo vid bruket och
de andre arbetarbostäder på Väsby sockens grund,
ända ned till sjön i Höganäs fiskeläge. Nå väl,
stank och osnygghet orsakade nog, att koleran, så
småningom utbröt om sommaren 1873, ty en slags
små flug-insekter uppfyllde luften. Läkarna
hissade upp köttleitar på flaggstänger och blev
köttleitarna hastigt svarta av dessa insekter.
Från Stockholm kom 6-7 läkare och några sjuk-
sköterskor. Sundhets-nämnd tillsattes, i både
Höganäs och Väsby socknars alla rotar. Gruv-ar-

lectarnes "svina-kostor" måste genast bortskaffas,
långt ut på bondlandet, ifrån bebyggelsen. Vid
stengårdes-gårdarne uppsattes långa rader med
svinahyttor, och folket måste gå där ut och fodra
sina svin. Böndernas gödsel "korrer", som voro
fulla med vatten måste fyllas. Läkarna rådde oss
att bara vara glada, supa och sjunga, samt ha
camferdroppar att ta in om man bleve sjuk och
att om magkramp inträffade, lägga krossad rå-
senap på magen. Den som voro ledson eller
rädd, dukade först under, inbillade oss läkar-
ne. Wäsby socken köpte hem brännvin och konjak
på församlingens statens bekostnad och hölls sund-
hets-byrå i socken-stugan, der fylle utdelades.
I Höganäs hade de ju sitt brännvins-hotell, midt
i byn, både Ryd och gästgivar-gården i fiske-
läget som sundhetsbyrå. Att det dog i Höganäs
socken 177 personer av kolera, men i Wäsby socken

troligen omkring 70 personer. Man trodde till
en början, inte att den var smittosam, ty arbe-
tarna sade: "vern smitta på Carl Gustav?" som
var den allra förste som dog av koleran. Vi hade
folk boende i vårt hus, släkt till gruwork och med
daglig kommunikation med sina föräldrar vid
Högernäs tegel och lerkärls-fabrik, men alls ing-
en smitta förekom. Vid nämnda fabrik gjordes
en mängd gravstenar av bränd eldfast lera.
På dessa grav-vårdar målades namn och årtal.
Jag minns hela rader med sådana gravstenar,
på östra sidan om Väskely kyrka, i ett särskilt skifte
i friplatsarne på kyrkogården. Men nu 1938, då
jag var der på kyrkogården, fanns ingen enda av
dem kvar. Folket i Högernäs d. v. s. de som voro gru-
volagets arbetare, voro i alla tider före 1830-talet och
ända fram till 1850-talet, emot lantbefolkningen
såsom hund och katt, plägg vara. De hatade bönderna.

derföre att de ansågo dem för rika, ty de hade ju
allting att sälja, som de fått för intet. Visserligen
anskaffade bolaget råg till bröd, tran till lysse, bad-
mal och buldars-tyg, till högtids och arbetskläder, hus,
att bo i, kol att elda med och fri läkare, men ändå
måste de köpa mjölk, smör, ost, fläsk, potatis och
frukt, av bönderna och dessa trodes ju alltid, liksom
många ännu i dag tro, att de hade det gratis. Men
en mycket stor del av de gifte arbetarne och deras
familjer hade accord med vissa bondgårdar, om
"mjölkställe", der de finge, på bestämda tider, henta
och köpa ovan uppräknade förnödenheter. Andra,
som icke hade "mjölkställe" finge köpa på torget
i Byd, varje lördag, allt vad bönderna i fri concu-
rens och slagtare, bytte smör-handlare, trägers-
mästare och yrkes-handlare i olika bracher, torgförde.
I förra delen av gångna seklet, brukade gruvans
folk (ändå de tillhörde Väsky församling), att alltid

så fort de ansågs sig överlägsna i antal, att ställa
 sig till slagsmål med bönderna, i böndernas dan-
 stugor. Jag har antecknat min mors berättel-
 ser om "Kriet" till Natts Annars i Högåren,
 år 1844, och slagsmålet till Jeppe Lars i Wäsby,
 år 1845. Men tiden har ju inverkat, att den gamla
 fiendskapen bleknat eller avvalnat betydligt, men
 icke helt och hållet och jag tror nog att de bönder, som
 råkat komma inom den nya stadens gränser,
 icke vidare tycka om den äran. Visserligen har be-
 folkningen blandats genom giftermål, genom lant-
 folk till gruwan och gruwofolk till landet, ^{men} fackfö-
 reningens rörelsen och den lika rösträtten upprätt-
 hålla motsättningen. Gruv-folket, icke Högårens
 fiskeläges folk, hade ett slags egendomligt språk,
 som skilde sig från allmoges språket, på mång-
 a vis, men onärketes gemast av utom ständs.
 Det kunde väl vara derav, att arbetarnes stamfäder

№. 8267:40.
inkommit från alla väderstreck och främ-
mande orter. I den tiden gruvfolket hörde till
Väsby församling, lerukade de alltid gå till, och
begagna dem tilldelade sittplatser i "Norra ka-
pellet" i Väsby kyrka och ännu i slutet på förra sek-
let kallades det för "gruvkapellet" och gruvläktaren
Tröligens syns ännu talrika initialbokstäver, efter
nu utdöda kyrkobesökare, inskurna i bänkarne
på gruvläktaren i Väsby kyrka. Förut är
omnämnt den kvarnen som drevs med det vatt-
-en som de stora Holländske pumpverken uppfodra-
-de. Denna kvarn gick ju alltid och kunde ju
gå både natt och dag, men den kunde ej mala an-
-nat än grovmalning och ej mer än hästarne och
kreatur behövde och om den kunnat ännu någ-
-till folket så dugte det ej när inte det kunde sik-
-tas. På 1880 och 90 talet var knappast ett hushåll,
i hela Höganäs församling som åt grovbröd, och
måga kunde inte äta bröd av svensk vete, utan

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

deringne Americaner och spannmål. Men de
som ville, kunde ansäla sig att få någ
samt avdrag på avlönningen. Denna någ ut
lämnades på vissa dagar liste och 15:de i
var månad, från spannmåls-magasinet i
Pryd. De tre närmaste vädergarvarne
voro Höganäs, Bräcke och Wäsley. Dessas äga
re kommo då till magasinet med häst och
vagn för att taga emot den spannmål som
deras kunder överlämnade till dem att mala.
Som Wäsley-möllaren ej själv hade häst och vagn
så åtog jag mig att köra för hans gruvmalning
en tid. Möllaren skulle inte alenast hemta de
ras spannmål och mala dem, utan sen skulle
han köra och dela ut var sin "pyngling" i alla
stroskar der kunderna bodde. Först måste var
enda säck med innehåll, vägas vid hemkomst
från magasinet och skrivas opp namnet, såvida

Skriv endast på denna sida!

N. 8267: 49.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

42.

han inte fick den uppgiften genast vid magasin-
asinet. Ty möllaren kunde ju inte onala sär-
skilt varje påses lilla innehåll, utan att slå
ihop till större partier, ehuru somliga gruvkäs-
ingar förmanade möllaren att inte blanda
hennes malning ihop med andras. "Nej, var så
säker, det ska jag inte," svarade möllaren. Lenda
det som malits och siktats det som skulle siktas,
och grovmalts det som dertill anmälts vid motta-
gårdet, så återstod att väga i varje "pyngling"
(de flesta om ett fot eller $1\frac{1}{2}$ fot), proportionellt efter
tull och protokoll. De som skulle ha siktat, fick
viss vikt klies i en vidhängande klisäck. När
så allt var i ordning med nycket besvär att
tyda alla besynnerliga ramar och bokstäver
som ofta varit påskrivna endast med vanlig kri-
ta eller ock urblekt rödkrita och som quidningen

med varandra, nästan utslutet, så återstod lik-
väl själva distributeringen, nämligen att var
jåk sin rätte "pyngling" och att veta redan på
bortkastad som skulle ha den. Men den möll-

aren, som jag körde för, hade visst ett verkligt
luktsinne, ty att endast av en utslättad kritt-
streck, efter 15 dagar kunna gissa orammen, föse-
jöll mig omöjligt, och blåste det inte, så kunde
det dröja ändå längre och bli ändå svårare.

Concurrensen var stor, och den möllare som lem-
nade mest och bäst mjöl, fick företräde.

Kung Oscar 11 kom till Höganäs 1877.
Stor tillställning. Flaggstänger och äreportar
uppsattes. En bred matta, lades från ärepor-
ten ned. Konungens namnchiffer, tvärs över
stenläggningen på torget och fram till dispo-
nentens trappa. Men Kungen kom och reste
till Höganäs fiskeläge, nästan genast, och

levde han der länge för att se på hamnen
och lerkärls-fabrikerna. Men på Ryd be-
gynnte en åskby uppstiga strax efter middag
och slog åskan ned i en kringbyggd bondgård
i Långaröds by, strax, eller femhundra meter fågel-
väg, utom Ryd. Vid samma tillfälle kom
ett skyfalls-liknande regn, men halmtaken
kunde likväl brinna. Ägaren Johannes Jön-
son var ju så väl som det mesta av traktens be-
folkning, och skulle se på kungen och festlighe-
terna vid Höganäs. Han såg röken och skynda-
de hem, fick ut kreaturen, och skulle in i bonings-
huset för att rädda något lösöre. Men der vid
kom han att skära av pulsådern på armen, då
han slag sönder ett fönster, ty ingen var hemma
och nyckeln hade hans syttor med sig. Men folk
kom ju tillstädes och skynd samt blev han skjutsad
till doktorn på Ryd. Gruvarbetarne hade lov att

Ländskap Örtidning Adress Boortid Uppfostringsår Födelse
Kosta sitt arbete, om så då våda utbröt,
Örtidningen i samhället eller i byarne ute på
Boortid der omkring, var följande de skyddade
Uppfostringsår: och bland dem en, stäcker som

litte Lahlsten, med ett träben, skulle sprin-
ga tvärs över åkern mellan Ryd och Långe-
röd. Jorden var blöt och brädskan stor, varför
träbenet pårestades, så att rennarna var
med det fästes, gingo i sönder och mannen
blev först liggande och försökte bota skadan,
men lyckades inte. Sedan han hoppat på ett
ben några steg, måste han ligga och ropa
på hjälp av personer som passerade förbi. Han
fick hjälp, genom blöt blev han, men till bran-
dens horn han som han föresatt sig. Gården
brann ner i grund, men en del inre lösöre
räddades. Vid samma tillfälle stals ett
dyrbart guldur, men detta återfanns, liggande

Skriv endast på denna sida!

en söndag, då kyrkfolket gick der, onidt på
leuvägen igenom ^{Bo}Långaröds by, efter tre år.
Under hela branden och regnvädret i Ryd
och Långaröd, var det det härligaste solskens-
väder vid Bruket der Kung Oscar gick och
såg sig om på fabriken och Höganäs hamn,
der han med krita skrev sitt namn på hamn-
piren. Detta högs sedermera i stenen och må-
lades till äminnelse. Från Höganäs reste
Kungen till Krappereup att gästa hos Baron
Gyllenstierna. I bolagets, eller kanske Baronens
Charrell (droska), ty ingen Höganäs-Mölle järnvä-
g hade blivit av ännu, ehuru frågan druf-
tats. Telefonen var visserligen även i antågande
men ingenstades ännu uppsatt over än emellan
Hotell Höganäs och från Ryd till gästgivare-
gården i Höganäs. Kungen dröjde på Krappereup
till ut mot klockan tio, på kvällen och som

ingen telefon fanns, på ständes en husar
 son hette Wengren, som turir från Tirapperup,
 och kom till den väntande folkhopens vid gäst
 gården, i sportsträck, med en brinnande
 beckfakla över axeln och utropade: "Just nu steg
 kungen i vagnen på Tirapperup, så han kom
 mer genast och går så strax ombord på "Drott",
 som ligger i hamnen". Gruvbolagets musik-kår
 19 man, hade hållit sig, i förväntan på kungens
 ankomst, inne i krogstugans. Nu kan man
 tänka de fingo brädt, de skulle ju bära sina
 instrument, notböcker och notställ, med sig,
 och ställa upp sig, på hamnkajen, bredvid "Drott",
 kungens lustskut. Ut rusade de, med sådan
 fart att de trängde varandra i dörren, och
 flera stycken av musikanterna, ramlade "pla-
 dask", nedför de tre trappstegen och ut på sten-
 aren och släppte notböckerna. När de lågo och

skulle kravla sig opp och springande skynda sig ner till hamnen. Folkskaran följde efter så sakta, ty ännu förnams ingenting, men en strålkastare på Drott försökte belysa landvägen emot Frapperup. Vi som följt efter musikanterna fingo likväl stå och vänta en god stund innan Kungen kom. Han kom i mörkret och ledde kronprinsen om armen, men denne snublede över en av gruvans järnvägsvärlar på hamnområdet. "Ser du icke," sade kungen, men jag hörde ej om prinsen svarade något. Strålkastaren belyste rotböckerna och musikern spelade. Kungen gick ombord, och gick högt opp på kommandobriggen och ställde sig, och då brusto hurra-ropen löst, men så var det väl också Kungens mening, att se, hur Höganäs såg ut i strålkastarljus-skenet, eller vi trodde så, ty, emellertid

reddes ljuset hit och dit så att musthanterna
 kommo av sig, när de inte kunde se noterna,
 och blannade så uselt med musiken, att de
 först kunde spela när ljuset återkom hel

ter. Fjungen ville kanske pröva, om de kunde
 läsa utantill. Men Jung Oscar kom en
 annan gång senare till Höganäs, på 1880 talet, och
 skulle ju bese det nya kolschaktet, som fått hans
 namn "Jung Oscar", i vilket ett stort pumpverk in-
 rättats, och var detta schakt det allra djupaste
 sådes det. Men likväl var nära vid samma tid
 ett annat schakt färdigt, ej långt från Wäsby
 Lyfka i en by som kallas Linapalyska. Detta se-
 nare schakt hette "Ahlströmmen", och der på ett
 ställe hade kolhuggarne gjort en slags sal, som
 kallades "Herra-orten", der turister och främmande
 kunde få pröva att hugga någon bit kol. Gruvklä-
 der fickes vid nedgången och verktyg låg alltid

skriv endast på denna sida!

374.

6
sen.

till rättes i "Herrarorten". En liten järn-spårväg
var anlagd i rak ört, som gick från Osearb schakt
till Pihlströmmen. Wagnarne drogos av små
gruvhästar, som levde i gruvan i all sin tid.
För att vägen skulle befaras av själva Kungen
ty han skulle väl se på hur det gick till att hugga
kol och kanske själs eller hans sällskap ville för-
söka hugga med en hacha i "Herrarorten". Så var ut-
med spårvägen nedslagne träpölar, med stearinljus
isatte i leornål i övre änden. Allting var klappat och klart,
och vakt väntade på att Kungen skulle komma. Ärdt-
ligen sades ifrån att ljusen kunde tändas, men
det befans derwid att rättorna varit framme och
lagit alla ljusen. Bud ovanjords måste skynd-
sam i någon butik anskaffa andra ljus, och M. 8.374.
Kungen med svit måste vänta tills ljusen isatts
innan resan kunde företagas. Men ljusen måste vaktas
och ovisst är om rättorna vågade tända de brinnande ljusen.